

Alexandru Zub

**OPREȘIUNE
ȘI REZISTENȚĂ
SUB REGIMUL
COMUNIST
FRAGMENTARIUM
ISTORICO-MEMORIAL**

editura fundației
Academia Civică
2020

Indice de nume: Mihaela Răducă

Fotografia de pe coperta 1: Memorialul Sighet, „Cortegiul Sacrificaților”
de Aurel Vlad

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a
României**
ZUB, ALEXANDRU

**Opresiune și rezistență sub regimul comunist :
fragmentarium istorico-memorial / Alexandru
Zub. - București : Editura Fundației Academia
Civică, 2020**

Index
ISBN 978-606-8924-13-7

94

Carte editată de Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului din
cadrul Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței - F.A.C.

©Copyright: CISAC, Fundația Academia Civică, 2020

CUPRINS

Cuvânt explicativ	11
I	
<i>Historia rediviva</i>	13
Experiența umană între istorie și anamnesis	20
<i>Memoria capta</i>	24
Spaime crepusculare	28
Un discurs al intransigenței (Doina Cornea)	32
De unde vine răul? (Ioan Petru Culianu)	37
Memorie și reflexivitate (Alexandru Paleologu)	40
Ion Nistor, istorie și geopolitică	44
Un savant și un înțelept: I. D. Ștefănescu	54
Un cărturar și un militant al renașterii noastre (Aurelian I. Popescu).....	57
Victor Slăvescu, o ipostază istoriografică	59
O carte a durerii (Toader Buculei)	75
Exil regal și devoțiune civică	80
Istoria orașului Galați (Paul Păltănea)	88
Despre rezistența spirituală anticomunistă	91
În orizontul generalităților istorice (Ilie Minea)	98
Clio în derută. Istoriografia română la 1947	102
Un episod crepuscular (Ion Petrovici)	126

Apelul la simboluri	129
Rezistență și compromis în România „socialismului real”	131
„Un savant și un soldat” (G. I. Brătianu).....	142
Un militant din „generația sacrificată” (Marius Lupu)	145
Adrian Marino. Pro Europa	147
Creația monumentală	153
Argument pentru un localism creator (Octavian Ionescu).....	155
Un program de redresare națională (1957) la Iași	157
Universalitatea culturii	169
Sergiu Al-George în amintire	175
Mărturii într-o „carte a durerii” (Alexandru Zub)	183

II

Tortura politică în secolul XX	191
Sub semnul resurecției	195
Pompiliu Teodor	199
Regele Mihai în perspectiva istoriei naționale	202
<i>L'ami de mon ami</i> . Victor Ciocchia la aniversare	205
Dr. Florin Constantiniu – 70	207
Un prinț din Levant... (Șt. Augustin Doinaș)	210
Un istoric al deschiderii (Alexandru Dușu)	214
O întâlnire de destin, Ion Omescu	218
G. I. Brătianu – istorie și civism	226
Ioan-Paul II și rezistența spirituală în lumea postmodernă	231
Iuliu Maniu – sub semnul rezistenței	238
O viață de militant: Gheorghită Savel	246
Interviu pe teme istorico-morale	251
Mihai Ursachi, un loc proeminent în posteritate	268
Suferința roditoare și nevoia de confesiune (Tertulian Langa).....	273

Părintele Iachint, în amintire	276
Mișcări studentești în 1956 și după	282
Constantin C. Angelescu – memento aniversar	287
Acad. Cornelia Bodea – un istoric al resurecției române	289
Părintele Mina Dobzeu: fervoarea credinței, pacea inimii	293
Iulian Pașaliu: memento ego-istoric	299
Fervoarea erudiției: Remus Niclescu	306
Constantin Noica: o întâlnire memorabilă	311
Grigore Ploeșteanu – <i>in memoriam</i>	318
Iulian Antonescu – în amintire	321
Zoe Dumitrescu-Bușulenga: despre alteritatea benefică	326
Paul Miron – la despărțire	332
Un mesager al speranței	353
Memoria justițiară (Alexandru Mihalcea)	361
Cunoaștere de sine și creație: Valeriu Anania	367
Discurs confesiv și alteritate	374
Un parcurs eminent, sub semnul măsurii: Constantin Bușe	378
Un ostaș al cauzei naționale: Grigore Vieru	382
Din „analele pătimirii”: Richard Wurmbrand	387
Aspecte spirituale în închisorile regimului comunist	391
Un pilon al istoriografiei: Constantin C. Giurescu. Secvențe memoriale	399
Patriarhul Teoctist la Academia Română	403

III

Istorici români în închisorile regimului comunist	412
Părintele Arsenie – memento	432
Despre dimensiunea ergoetică. Note memoriale	436
Un <i>homo religiosus</i> erudit și sensibil: Vasile Moisescu	441

Șerban Rădulescu-Zoner, în amintire	444
„Nu prea târziu”: secvență cu N. Steinhardt	448
La centenarul nașterii	455
O instituție pentru România: Memorialul Sighet	459
„Necunoscuta” Basarabie: secvențe memoriale	464
Ascultând iarba cum crește (Harry Brauner)	469
Un parcurs ego-istoric: Paul Cornea	474
Discurs istoric în cheie umanistă: Alexandru Dușu	484
Istorie și propensiune memorială: Carol Iancu	490
Alexandru Ivasiuc – <i>in memoriam</i>	496
Recluziune silnică în orizont deschis: Paul Păltănea	501
<i>Aperto libro</i> . Secvențe istorico-memorale	506
Jertfă și creație, la Putna, sub semnul unei duble comemorări	512
„Basarabia” în dezbateri istorico-memorială (Sighet, 2014)	516
Ana Blandiana în spațiul memorial: note ego-istorice	521
O restituție istorico-memorială de prestigiu: Gheorghe Boldur-Lățescu	528
Corneliu Coposu – centenar	535
Mitropolitul Nicolae Corneanu – în amintire	542
Discurs memorial și analiză geopolitică: Nicolae Dima	546
Arh. Nicolae Rădulescu – secvențe memoriale	551
Un istoric al modernității românești: Mihai D. Sturdza	554
La un moment festiv	562
<i>Media Christiana</i> , sub semnul luminii	567
Un așezământ istorico-memorial de amplitudine europeană	570
Hans Bergel – în amintire	575
Devoțiune spirituală și civism: părintele Gheorghe Calciu	579
Secvență memorială	583

Un istoric englez despre comunismul românesc: Dennis Deletant	586
Patriarhul Justinian: „amintiri”	590
Arhim. Mitrofan: segment memorial	594
Acad. Camil Mureșanu – <i>in memoriam</i>	596
Caius Mușiu, „Prin meandrele istoriei”	601
Romulus Rusan – ipostază istoriografică	605
Un istoric de seamă, un mare prieten – la despărțire.....	611
Ștefan Andrei: secvențe memoriale	614
Istoricul Gabriel Bădărău la o aniversare	618
Ioan Hudiță, istoric și om politic în restituție fundamentală	620
Un memorial ingineresc de ținută: Dorel Ianuș	624
Mondialism și interes național, pe marginea unei dezbateri în curs	628
Profesorul Vladimir Iliescu, excurs ego-istoric	631
Georg Scherg, <i>in memoriam</i>	634
Comunicat: „Foștii Deținuți Politici și Deportați împotriva extremismului!”	637
Preafericitul Părinte Patriarh Daniel. Memento auroral	638
Indice de nume	641

Libris

Criteriul cronologic s-a impus aproape de la sine în structura materiei, precum și indicarea sursei la fiecare text. Ca și în volumele anterioare, am păstrat forma respectivă, socotind că un asemenea procedeu ține de ceea ce, în epocă, a putut fi un modest element de „rezistență” în sfera culturii. S-au eliminat numai eventualele erori de tipar.

Cazuistica represiunii sub regimul comunist, se poate spune, mai are încă atâtea de recuperat istorico-memorial.

I

HISTORIA REDIVIVA

O carte ca aceasta*, subscrisă într-un moment de schimbări decisive în lume, abia dacă mai reclamă unele explicații preambulare. Ea s-a desprins dintr-un proiect mai amplu privitor la septenatul ce ne separă de marea explozie social-politică din Decembrie '89, proiect prea vast pentru un asemenea volum. A trebuit să-l limităm la materia primului an, nici ea întregă.

Studiile propriu-zise au fost lăsate afară, iar unele eseuri și articole au apărut deja în alte volume: *Istorie și finalitate*, 1991; *La sfârșit de ciclu*, 1994; *Eminescu: glose istorico-culturale*, 1994; *Impasul reîntregirii*, 1995. Ultimul, relativ la teritoriile din diasporă, este și cel mai apropiat, ca factură, de noua culegere.

De ce *Chemarea istoriei*? Fiindcă momentul la care ne raportăm, un an cuprins între decembrie 1989 și finele lui '90, constituie în adevăr o secvență temporală ce semnifică reînnoarea firului unei istorii pe care comunismul o abolise, brutal, cu aproape o jumătate de secol în urmă.

Impresia că se reintră în istorie, că se fluidizează cumva un timp incremenit, ca sub porunca unui zeu nemilos, era destul de curentă în fatidicul an, care a văzut demolându-se zidul de la Berlin și regimurile din sfera de dominație sovietică prăbușindu-se unul după altul. Pretutindeni, lumea a trăit atunci un sentiment unic de libertate, de regăsire, de întoarcere la tradițiile genuine.

* *Chemarea istoriei. Un an de răspânte în România postcomunistă*, Iași, Editura Junimea, 1987.

Reîncepea într-un fel istoria. Chemarea ei s-a putut auzi peste tot, cu nuanțe specifice, revelând o trezire ca dintr-un somn letal, o resurrecție cvasi-miraculoasă. La Praga, ceasurile din palatul prezidențial, numai decorative sub dictatură, au fost repuse numaidecât în funcțiune, ca pentru a se semnala reintrarea simbolică în drepturi, un nou început de istorie. Metafora orologiului care iese din nemișcarea lui comandată e demnă de reținut, ca și aceea a luminii brusc reaprinse într-o împărăție a întunericului.

La 30 noiembrie 1989, un cunoscut scriitor de peste Prut făcea să i se difuzeze prin „Europa Liberă” un eseu tulburător pe această temă: *Cine a stins lumina?* Era puțin după Congresul PCR și înaintea vizitei pe care Ceaușescu avea s-o facă la Kremlin, pentru a-și rosti din nou adversitatea față de reforme și de schimbările deja produse în sistem prin „revoluțiile de catifea”. Eseul în cauză era în fond un apel la resurrecție, iar autorul, Ion Druță, un gorbaciovian care îndeplinea, se spune, și o funcție de consilier pe lângă președinte. Pare neîndoielnic acum, după rolul asumat între timp de apostolul „independenței” Basarabiei, că el îndeplinea o misiune și avea să-i rămână fidel. Atunci însă, apelul său a produs un mic frison printre românii ascultători ai numitului post de radio, ca de altfel și acțiunile regenerative întreprinse de alți intelectuali transpruteni.

Curând, lumina s-a aprins și în spațiul românesc, ceasurile au fost repuse și aici în mișcare, cu tendința netă de a le sincroniza cu ceasurile din Apus. Costurile acestei reintrări în istorie, într-o voit altă istorie, au fost extrem de ridicate și ele aveau să-și pună amprenta asupra epocii inaugurate la finele aceluia decembrie miraculos și tragic. Românii și-au plătit scump ieșirea din „socialismul real”, în circumstanțe rămase până acum destul de obscure.

„Dans les pays englobés par l' Empire de l'Est, la vie cache bien les mystères”, spusese cândva Czesław Miłosz. Este o remarcă potrivită mai ales pentru împrejurările din România, singura țară din „imperiu răului” unde intrarea în noua epocă s-a făcut cu violență și cu sacrificii incredibile. „Ieșirea din iarnă”, dacă e să folosim expresia cumva premonitorie din revista *Esprit* (2/1989), s-a produs aici pe seama unor convulsii extrem de costisitoare.

Sub dictatură, *veac de iarnă* era o metaforă mult folosită (Ion Omescu, H. Lovinescu etc.) pentru a sugera, patetic, un destin românesc, de continuă luptă cu vitregiile timpului. S-a evocat însă, mai apoi, și „iarna socialistă”, cu ninsori politizate (A. E. Baconsky, M. Beniuc etc.) și asprimi de tot felul (Șerban Foartă, *Orizont*, 1/1994), cu înghețuri și dezghețuri cvasi-ciclice. Destalinizarea însăși apărea ca un „dezgheț” (Ilya Ehrenburg), iar relațiile dintre sisteme, guverne etc. erau definite prin același limbaj metaforizant, cu apel și la o terminologie afină: încremenire, pietrificare etc. Regimul comunist excela de altfel prin spiritul său cazon, fixat în regulamente și instrucțiuni (adesea tainice), cu menirea de a-și asigura maximum de stabilitate.

„Etatizarea timpului”, ne asigură un distins antropolog, K. Verdery, ținea de aceeași atitudine, urmărind să producă anume un control cât mai deplin asupra societății.

Se pot aminti desigur și alte opinii consonante cu privire la regimul care a durat în România aproape jumătate de secol și care va încerca să supraviețuiască, după 22 decembrie '89, metamorfozându-se mereu. Revoluția televizată (Charles King a numit-o de aceea „post-modernă”), schimbarea produsă atunci a stârnit mai întâi entuziasm în întreaga lume, apoi o imensă decepție. „Minciună cât secolul” (M. Castex), „lovitură de stat” (R. Portocală), „complot” nomenclaturist, pus la cale cu sprijinul Securității (Antonia Rados), „revoluție încâlcită” (Nestor Rateș), „entropie revoluționară” (Anneli Ute Gabanyi), fenomenul în cauză a contrariat mereu pe analiști și e încă departe de a obține un consens.

Concluzia cea mai larg admisă e că nomenclatura de rang secund, împreună cu forțele coercitive ale vechiului regim au pus în scenă o mișcare de masă intens mediatizată, cu „teroriști” și catacombe, clădiri incendiate și destui morți, spre a legitima noua putere.

Alegerile de la 20 mai 1990 n-au făcut decât să consacre o situație impusă între timp prin diversiune, șantaj, minciună, violență. Minerialele sunt expresia cea mai elocventă a noului regim, în care continuitatea prevala încă asupra rațiunii înnoitoare. Discursul cel mai radical l-a produs Timișoara, atât în decembrie '89, cât și în lunile

următoare. *Proclamația* lansată acolo, în martie '90, era un răspuns la intenția noului regim de a-și asigura continuitatea puterii și prin sufragiu. Confuz și manipulat destul de abil, electoratul s-a găsit pus în fața unei dileme pe care n-a știut s-o rezolve altfel decât optând pentru soluția care îi permitea mai multă liniște și mai puține riscuri.

Formula politică produsă de alegeri a stimulat populismul, evitând orice angajament serios pe calea reformelor și cultivând ambiguități oportune. Ea a putut da astfel, peste un an și jumătate, o constituție în același spirit, unde se interzicea schimbarea formei de guvernământ, se menținea confuzia puterilor în stat și un regim al proprietății destul de precar.

În această perspectivă, anul 1990 a fost un răstimp crucial. Refuzul de a se iniția un proces al comunismului, metamorfoza Securității în Serviciul Român de Informații, refacerea structurilor de putere pe linia unei pseudo-social-democrații declarate, bănuită mereu de criptocomunism, crearea unei categorii de cointeresați în stabilitatea sistemului, tactica diversivunii și a confuziei au înlesnit opera întreprinsă.

În același timp, trebuie spus că presiuni de tot felul, interne și externe, au constrâns noul regim la unele concesii, mai ales cu privire la standardele europene, sub lozinca unei integrări ce avea să fie mereu amânată. Mimând formele, el a lăsat să se constituie încet și un fond corespunzător. Accentul pus inițial pe originalitatea sistemului (*Sonderweg*, în expresia lui R. Wagner) a trebuit să cedeze sub presiunea recordării integrative.

Istoria își relua treptat cursul, cu sincope și crispări, cu violențe adesea programate de strategii noului regim. Comunismul fusese o paranteză tragică, era acum timpul să se reînnoade firul întrerupt de tancurile sovietice. Curios e că această regăsire a istoriei proprii, cu nuanțe adesea patetice, avea loc într-un moment când în Apus se admitea nu numai eșecul ideologiei, adică moartea utopiei, dar și „sfârșitul istoriei” ca atare (F. Fukuyama), înțelegându-se prin aceasta generalizarea liberalismului în lume și, pe cale de consecință, abolirea marilor conflicte geopolitice. Istoria însăși s-a însărcinat să contrazică o asemenea ipoteză prin seria de conflicte interetnice produse la

marginea imperiului sovietic, apoi și în inima acestuia. Națiunea, tratată de unii analiști ca o formulă desuetă, avea să fie repusă la rândul ei în drepturi, ca un produs organic, încă indispensabil.

Ceasurile lumii, nu încapă îndoială, merg în cadențe diferite, iar sincronizarea lor e numai o aspirație deocamdată. Sigur e că o parte din lume, îndeosebi Estul European care a trăit experiența totalitarismului, se află în plin efort de remodelare (Ralf Dahrendorf) și că destule semne indică un interes sporit pentru valorile capabile să-i asigure un echilibru cât mai stabil. Spiritele prăpăstioase întrevăd o nouă „dezlănțuire a istoriei” (Viviane Forrester), în timp ce analiștii mai cumpăniți ne asigură că angoasa „omului democratic” e pasageră și remediabilă (François Furet).

Mai calmă prin natura ei decât reflecția politologică se vedește cea a istoricului atent la nuanțe și preocupat să integreze cronotopic faptele. Nici o altă epocă, se poate spune, nu apropie mai mult pe istoric de sociolog și de politolog, silindu-l să iasă din „trecut” pentru a răspunde imensei provocări a prezentului și a îmbrățișa, pe cât posibil, durata întreagă. „Mizeria lumii” (în expresia lui Bourdieu) îl invită la atitudine.

Istoricii români n-au rămas în afara evenimentelor, impasibili la *chemarea istoriei*. Câțiva dintre ei subscriau, la 24 decembrie '89, un *apel* care începea cu o reflecție a lui N. Iorga: „Biruința n-a venit niciodată spre frunțile plecate”. Era un îndemn la redresare și resucire, la solidaritate cu factorii pozitivi ai momentului. Reorganizarea cercetării și a învățământului istoric, a așezămintelor de resort și a dialogului cu lumea străină alcătuiau esența unui întreg program. Din păcate, planul de măsuri adoptat atunci n-a avut nici o urmare practică. Numai câțiva s-au manifestat apoi deschis, pe cont propriu, în sensul aceluși apel. Volumul lui Pavel Chihaia, *Fața cernită a libertății* (1991), cuprinde și câteva mărturii ale istoricilor dispuși să ia atitudine în faza inițială a noului regim. Alte mărturii consonante se pot găsi în cartea lui Andrei Pippidi, *Rezerva de speranță* (1995), din care nu lipsește niciuna dintre marile teme ale clipei.

E un răstimp în care mulți și-au putut verifica apetitul succesului și al puterii. Ne închipuim anevoie o epocă mai favorabilă testării

limitelor proprii, testare ce trebuie socotită deopotrivă șansă și servitute. Revoluțiile sunt prin natura lor misterioase, convulsive, sincopate, uneori și lungi, foarte lungi. Șuanii din Vandeea au trebuit să aștepte două secole pentru a li se face, sub ochii noștri, dreptate. Drenajul istoriei este anevoios și costisitor. Numai naivii își imaginează istoria ca o *cale maior* în ireversibilitatea ei. *Hic et nunc*, istoria se vedește încă mai complexă și mai plină de mister decât o prezintă unii.

În acest spirit am socotit că n-ar fi inutil a aduna sub copertă unele texte subscrise de noi înșine în primul an de după răsturnarea lui Ceaușescu, interstițiu asupra căruia s-au rostit mai ales analiști din alte discipline. Privirea unui istoric nu e poate superfluă în tentativa de a contura mai exact momentul.

Mi-ar plăcea să se vadă în aceste pagini o preocupare constantă de a sesiza, în plin mers al istoriei, conjuncția dintre valorile durabile, degajate de tradiție și nevoia de primeniri esențiale în toate domeniile. Sunt pagini scrise sub presiunea evenimentelor și sub dicteul conștiinței proprii, ceea ce le conferă, poate, și un caracter de mărturie.

Deși materia comportă o anumită unitate, impusă de moment, am crezut că e bine să deosebim articolele reactive la evenimente, analizate din mers, de cele care tratează teme istorice oarecum consumate. Cele dintâi, rânduite cronologic, alcătuiesc o primă parte (*Mersul revoluției*), în timp ce restul au fost grupate în secțiunea *Istorie și anamneză*. Prezent și trecut își țes firele întreolaltă, invitându-ne să privim durata nu doar orizontal, în desfășurări curente, ci și vertical, în diacronia istoriei noastre. Timpul apare astfel ca o realitate vie, complexă, indefinibilă până la capăt, una în care nimic nu dispăre cu totul, ci se metamorfozează numai. Mișcarea în durată e continuă. Evenimente și figuri din epoca regenerării devin pretexte pentru analogii cu noul timp resurecțional. Unirea Principatelor inspiră și ea reflecții menite a contribui la limpezirea clipei prezente. Personaje harismatice din secolul XIX sugerează actualității postmoderne însușirile necesare pentru a izbuti în noile proiecte. Ele privesc nu doar timpul lor, ci și „între-timpul” scurs până la noi.

Desigur, nu toate judecățile emise atunci, pe seama evenimentelor în curs, rezistă acum la un examen ce s-ar putea întemeia pe mai multe surse și pe o înțelegere mai bună a ansamblului. Actualizarea lor ni s-a părut însă utilă, ca depozitie personală în „dosarul” epocii și (dacă ideea nu e cumva prezumpțioasă) ca un fragment de ego-istorie. Orice istoric și-ar dori însă, la o adică, să poată verifica asemenea judecăți cu instrumentele profesiei.

Și fără acestea se va vedea însă că din fugarele analize propuse în acel interstițiu agitat se degajă destule semne de întrebare. Interogația e poate semnul lor distinctiv, de natură a stimula încă, de nu mă înșel cumva, interesul cititorului. Ca și istoria, viața pune mereu întrebări. Le-am putea defini pe amândouă prin seriile interogative la care sunt silite a da răspuns. Studiosul și cititorul se apropie de ele cu propriile interogații, care sunt ale prezentului, marcate însă de subiectivismul celui care chestionează. Astfel înțeleasă, istoria nu e doar un efort de restituție a trecutului „așa cum a fost”, pe cât posibil, ci totodată prilej benefic de confruntare cu sine.

Cuvânt înainte, în Chemarea istoriei. Un an de răspântie în România postcomunistă, Iași, Editura Junimea, 1987, p. 7-15.

EXPERIENȚA UMANĂ ÎNTRU ISTORIE ȘI ANAMNESIS

Dacă istorismul are și o parte bună, cum trebuie să admitem, ea ține de stăruința cu care a știut să orienteze spiritele spre o recuperare cât mai deplină a experienței trecute. „Experiența e un alt nume pentru istorie”, spunea Toynbee, care nu avea totuși o mare stimă pentru istorism. Un vast efort de anamneză e în definitiv toată istoriografia. La acest fel de a privi discursul istoric trimite în mod expres Mircea Eliade, glosând pe marginea relației dintre anamneză și recuperarea trecutului (*Aspecte ale mitului*, 1978, p. 127-131). Fie că e vorba de evenimente mitice sau de o restituție a timpului istoric, omul devine disponibil pentru revelațiile duratei.

Am mai avut ocazia să mă refer la această temă, ale cărei resurse sunt practic inepuizabile. Dacă revin asupra-i, fie și atât de sintetic, este pentru că ea poate interesa un public larg în orice clipă, stimulând meditația asupra trecutului, o meditație pe care împrejurările de azi o reclamă insistent. Mă grăbesc să adaug că această meditație nu presupune în chip necesar simpatie pentru „ceea ce a fost”, ci recunoașterea unei experiențe inexorabile.

Nu ne putem imagina fără istorie, așa cum un om matur, interesat în cunoașterea de sine, nu se poate închipui fără vârstele care i-au pregătit maturitatea. „A nu ști ce s-a întâmplat înainte de a fi născut este tot aceea ca și cum ai fi neconținut prunc; căci ce este vârsta omului – se întreba Cicero – dacă memoria faptelor noastre nu s-ar uni cu veacurile cele de mai dinainte?” O luptă pentru memorie, adică pentru salvagardarea dreptului la identitate specifică e oarecum

toată istoria, fie că o privim ca eveniment sau ca discurs. Importantă pentru orice spațiu cultural, o atare temă suscită interes mai cu seamă când e vorba de o zonă de convergență ca a noastră. Firește, un studiu sistematic reclamă alt cadru și anumite precauții de metodă.

Mai întâi, o remarcă. Distincția între *istorie* ca tărâm al vieții umane și *istoriografie* ca reflex al ei e recentă și oarecum didactică. În fond, istoria e una singură, așa cum o arăta de altminteri termenul grecesc, care și-a păstrat fecunda lui ambiguitate. Kogălniceanu știa să vadă aceasta la 1837, când punea pe frontispiciul sintezei sale, la Berlin, cuvintele lui Sallustius, în care *făcutul* și *scrisul* istoriei apar ca îndeletniciri complementare și la fel de laudabile: „et qui facere, et qui facta aliorum scripsere, multi laudantur”. Nu e vorba însă numai de activități demne de consemnare, cum s-ar înțelege din maxima amintită, ci un gând mai adânc, privitor la consubstanțialitatea celor două ipostaze.

Scrisul istoric nu numai că se constituie pe seama istoriei, dar participă la viața acesteia, intră în țesătura ei cea mai intimă și o sporește. Milenii de-a rândul, istoriografia s-a voit cu toate astea în afara istoriei, fără perspectiva și fără conștiința devenirii sale. Interesau mai ales achiziția și transmiterea de știri, alături de programul moralizator și de retorica justificativă. Herodot voia, prin *Istorie*, ca faptele oamenilor să nu cadă în uitare. La noi, primii analiști n-au făcut decât să însemne „cursul anilor”, preocupați de genealogie și evenimente dinastice, prelungind oarecum gestul comemorativ al epigrafelor de pe morminte și al pomelnicelor. Analele de la Putna nu se ridicau mult peste această condiție. Scriindu-și cronică pe timpul lui Petru Rareș, Macarie voia să nu lase faptele în „mormântul uitării”, iar ceva mai târziu, sub Lăpușeanu, Azarie continua să însemne și el fapte, ca „nu cumva cu trecerea vremilor să se scufunde și acestea în adâncul uitării”. Contemporanul său, Montaigne, gândea la fel atunci când reclama de la istorici „să ne facă istoria mai mult cum o primesc decât cum o estimează”. Funcția de conservare prima. Istoricii veacului de mijloc se pot închipui deci ca un releu menit să asigure tocmai această transmisie de știri de la o generație la alta, transmisie

susceptibilă a împiedica uitarea, extincția la care, ca individ, omul se știe condamnat.

Istoria, ca disciplină, poate fi înțeleasă prin urmare și ca remediu soteriologic. Cel dintâi om mișcat de conștiința perisabilității sale a fost și primul istoric, remarca P. Chaunu, căutând să vadă, ca mai toți istoricii de seamă, și dincolo de umbra uneltelor sale. Pentru el, ca și pentru noi, istoriografia este un instrument anamnezic, dacă se poate spune așa, iar istoricii niște „gardieni ai memoriei”. Întâiul sepulcru se anunță, în această perspectivă, ca expresie a unei funcții istorico-mnemotehnice.

Istoria se întâlnea din capul locului cu poezia și metafizica. „Oamenii întâi cântă, apoi scriu. Cei dintâi istorici au fost poeți”, spunea Bălcescu, în spirit romantic, pe când Kogălniceanu recomanda insistent ascultătorilor săi poema lui Homer ca pe o istorie. Fiindcă „ce este *Iliada*, se întreba el retoric, decât o istorie în versuri, cea mai veche și cea mai frumoasă din toate?” Tânărul dascăl de la Academia Mihăileană se gândea, firește, la funcția formativă și incitantă a scrisului istoric. „Cele mai înalte izbânzi, cele mai slăvite fapte nu vedem oare că s-au îndemnat spre istorie?” Și istoricul evoca îndată pilda marelui Macedonian care „purta neconținut cu sine, într-o cutie de aur, poema lui Omir”. Biografia lui Alexandru, scrisă de Quintus Curtius, l-a inspirat apoi, în campaniile sale, pe Carol XII, stimulându-i geniul spre „izbânzi și slavă”. În același sens, plutarchienele *Vieți paralele* l-au influențat pe Napoleon.

Astfel înțeleasă, istoria ca disciplină nu e un simplu depozit de fapte, ci un mod de a contribui la istorie, o parte intrinsecă. Nu trebuie să vedem în ea o metaistorie, senină și distantă, ci prelungirea firească, valorizantă, a actului istoric și de aceea o sursă activă de istorie. Acțiunea nu e univocă. Dacă istoria produce istoriografie, aceasta din urmă se repercutează la rândul ei asupra istoriei. Registrele comunică între ele, transferul de substanță este mutual.

„Istoria, s-a spus, este inseparabilă de istorie”, observația îl implică pe observator. Calitatea acestuia din urmă determină în bună măsură calitatea discursului istoric. Este vorba de însușiri personale, desigur, însă și de calitatea experienței de care dispune istoricul. De

aceea, reluând o idee lucianescă, N. Iorga spunea că n-ar trebui să scrie istorie decât oameni cu o anume activitate publică. De unde și interesul său înalt pentru memorii, ca expresie a experienței nemijlocite. La această experiență, de altfel, au recurs multă vreme analiștii și cronicarii români, deținători de ranguri civile sau ecleziastice. Propria experiență le dădea posibilitatea de a selecta fapte, de a le rândui potrivit cu sensul desfășurărilor umane. În plus, ea îi implica în discurs, mai mult chiar decât le-ar fi plăcut să recunoască. Ureche, Costin, Cantacuzino, Neculce au fost dregători cu o bună cunoaștere a activităților de stat, iar Cantemir domn în două rânduri.

De la aceste culmi ale istoriografiei noastre umaniste până la marii istorici din epoca modernă se poate vorbi de o tradiție a scrisului implicat în drama istoriei însăși. Unii au și mărturisit că scriu „din inimă”, iar alții și-au plătit scump opțiunile politice. Se poate spune chiar că o serie tragică se definește, de la M. Costin la G. Brătianu, indicând grade și modalități diferite de implicare. Discursul istoric s-a interferat mereu cu discursul politic. M. Costin știa bine că e nevoie, „la acest fel de scrisoare”, de „gând slobod, fără valuri”. Năzuind spre un adevăr cât mai deplin, el căuta să împace, la acest nivel, ambele discursuri, căutând în paginile istoriei argumente pentru propria sa luptă. Marile teme ale istoriei noastre atunci s-au formulat, adesea dilematic, spre a deveni un câmp de tensiuni mereu reînnoite. Ceea ce interesează în cazul amintit e felul cum îmbina Costin anamneza întemeiată pe experiența proprie și studiul epocilor revoluate, mergând până la etnogeneză. Regăsim la el o conduită exemplară, una ce evocă în același timp mai multe motivații. Se poate spune că orice restituție istoriografică bine condusă e un fel de a coborî în noi înșine, cum de altfel înclină să creadă și unii istorici contemporani (R. Koselleck). Invitând la solidaritate cu generațiile anterioare, anamneza istoricului e și un aport la cunoașterea de sine.

Chemarea istoriei. Un an de răspântie în România postcomunistă, Iași, Editura Junimea, 2015, p. 240-244, apud *Cronica*, XXV, 34 (24 august 1990), p. 1, 2; *Cronica veche*, VII, nr. 2 (73), februarie 2017, p. 8; *Academica*, XXVII, 316-317, nr. 2-3, februarie-martie 2017, p. 45-46.